

## **Donáth László: Kereszténység az ezredfordulón**

**1994. február 21.**

<https://mediateka.ek.szte.hu/items/show/27427>

Hangfájl: 154\_155.mp3

### **Átirat**

[00:00:10](#)

**Donáth László:** A téma tényleg kimeríthetetlen. De talán azt mindannyian tudják, hogy én lelkész vagyok. Értelemszerűen, egészen messziről indulnék el, tekintettel arra, hogy a jelen, adott esetben csak a magyarországi kereszténység helyzete, közelmúltja, perspektívái abból érthetők meg, ami, ami kezdedben volt.

[00:00:47](#)

Most rögtön, mert el fogom felejteni a figyelmüket felhívni Kis János tanulmányára, de ezt azért is teszem meg, ez a kilencvennégy per egyes kritikának a második oldalán kezdődő tanulmány. Csomó minden szerepel ebben a dolgozatban, amit én nem mondanék el, hiszen hozzáférhető, elolvasható.

[00:01:15](#)

De rögtön a legelején megemlítem azt, amivel ő is kezdi az írását, és amivel nekem egyedül vitám van, és amiatt vissza kell térni a kezdet kezdetére. Kis János azt állítja, hogy ha azt mondom, van isten, akkor azzal együtt tagadom azt, hogy nincs isten és tagadom azt is, hogy más isten van, mint akiben én hiszek. Ha nem így cselekednék, akkor ízlés, preferencia szintjére szállítanám le a hitvallást.

[00:01:54](#)

Ez a bevezető gondolata és ez az, amit végigvisz egy fantasztikus filozófiai alkotáson, amelyet Iványi Gábor barátomnak és kollégámnak ajánl, aki mindebből példát adott, tudniillik erkölcsből, hitből, toleranciából. A vitám abban áll vele, hogy a kereszténységet, amelyet egyedül vizsgál ebben a dolgozatban, ugyanoda veszi, mint az összes többi vallást.

[00:02:28](#)

Tehát akár a kezdetet, a zsidóságot, az iszlámot, a buddhizmust, vagy bármilyen egyéb nagy vallást, amelynél, amelyeknél is fönnáll a különbség egymás között, de fönnáll a kereszténységhez mindenképpen. Én csak a zsidóságról beszélnék, és, és ebben az értelemben a kezdetről, mivel teljesen nyilvánvaló, legalábbis a számomra és sok-sok szentíráskutató számára, hogy az egyház kifejezés, illetve az a valóság, amelyet a kereszténység fogalmával

élünk történetileg, amibe nemcsak az intézmény tartozik bele, hanem a kultúra is, annak a jézusi szándékhoz túl sok köze nincsen.

[00:03:22](#)

Ha igaz a Kis János féle tétel, akkor a jézusi tanítványság – én az egyszerűség kedvéért azt fogom mondani, hogy kereszténység, de mindig különböztessék meg az előbbi értelemben vett történeti, intézmény és kultúra hordozó valóságtól – ezzel szemben áll.

[00:03:47](#)

Mégpedig [...] szerint szemben áll, amennyiben a vallás, mint olyan, egy olyan emberi készség, vágy, ösztön, sok mindennek az egyvelege, amely mindenkiben meglehet, minden emberben, kultúrától és történelmi időszaktól függetlenül. Ugyanakkor az egyik legnagyobb akadálya annak, amit Jézus igazán fontosnak tartott, tudni illik az isten országa megélésének, megéléséhez, vagy annak, vagy ahhoz a valósághoz, amelyet a jézusi tanítványság jelent.

[00:04:29](#)

Ha igaz a tétel, a tolerancia teljes hiánya inkluzíve a képtelenség arra, hogy vallásos emberek akár egymással, akár vallásos, nem vallásossal hite alapján, pontosan vallásos meggyőződése alapján szót értsen, akkor a jézusi éppen az ebből való kitérés a vallásosra.

[00:04:58](#)

Amit a német ügye? [...] A, az embert ösztön szinten, gyomor szinten meghatározó vágyódásra való dagadása vagy nem kimondása?

[00:05:12](#)

A kereszténység nem, az én szememben nem Jézustól származik, hanem Pál apostoltól. Mégpedig abban a visszacsatolásban, ahol egy a saját maga kegyességében megtört, megbotránkozott ember mindazt, ami a múltja, családi, személyes múltja, népe múltja össze akarja kapcsolni azzal az egészen újjal, amihez neki csak egy személyűleg van köze.

[00:05:53](#)

Ha valami nem világos, akkor nyugodtan kérdezzenek közbe, mert én gondoltam, hogy tudom folytatni, csak azt nem szeretném, ha, ha valami érthetetlen maradna. A zsidóság abból a meggyőződésből táplálkozik, hogy Isten kiválasztotta, mégpedig nem.

[00:06:11](#)

Ez a késői mózesi zsidóságra érvényes elsősorban, hanem mint kollektívumot, tehát a nép teljes közösségét.

[00:06:21](#)

Egy egyszerű példával: a feltámadás hite nem Jézussal lép be a biblikumba, hanem jelen van Ábrahámtól fogva és a prófétáknál kivétel nélkül. Azzal a különbséggel, hogy a nagy próféták kivétel nélkül a teljes nép közösségére terjesztik ki a feltámadást. Ha van feltámadás, Izrael egésze támad föl, ha nincs, akkor pedig senki.

[00:06:57](#)

Míg Jézusnál a feltámadás, amely akár Lázár konkrét feltámasztása esetében akár saját maga feltámadás esetében, feltámadása esetében szubjektív, egyetlen egy emberre korlátozódik. Pál apostol a kettőt összekapcsolja olyan módon, hogy a személyes feltámadás és a bűnbocsánat, a bűnből való kikerülés, amely nem egy konkrét bűnt jelent, hanem egy élet folytatást, egy magatartást, kapcsolódik össze, és mint ilyen, áll egyik a másik mellé párhuzamosan és szerveződik egyetlen bűnvaló közösséggé, avagy a szentek gyülekezetévé, akik tehát a bűneikből, bűneiktől megtisztultak elő, és ebben elővételezik a feltámadást. Ez egy példa a kísérletre, hogy a kettőt összekapcsolja, de még más példát is lehetne említeni.

[00:07:58](#)

A, miközben az a Jézusi másság, amely az ember számára – legyen az Lévi a vámszedő, vagy Zákeus, vagy Nikodémus, a samáriai asszony a kútnál, vagy az összes többi konkrét embere – azt jelentette, hogy valami egészen mással kerül kapcsolatba, és ez a másság őt személyében váltja meg. Ez a jézusi új eltűnik. Oly módon, hogy azért mindig a lehetőség megmarad arra, hogy aki a keresztyénységgel kapcsolatba kerül, erről éppúgy tudomást szerezzen magáról az intézményről.

[00:08:44](#)

Azonban, a őskeresztyénység időszaka után – amelyet én háromszáztizennégygel datálnék –, tehát a Nagy Konstantini fordulat a határ. Attól fogva a keresztyénységben az ős eltűnik és marad a keresztyénység.

[00:09:07](#)

Ez a fajta személyesség és individualitás elvész és marad a világhoz intézményként odafordulni akaró, a világot önmagában megtéríteni próbáló szervezet, a legkülönbözőbb formákban, kegyességi irányzatokban, hitvallások alapján. Abban a – általam téveszmének minősített – felfogásban, hogy az Isten országát nekünk kell megcsinálni, itt kell megcsinálni és most kell megcsinálni, mind a 3 hárítás.

[00:09:50](#)

Számomra ellentétes az evangéliumi fölfogással. Isten országát nekünk kell megcsinálni, mert az vagy itt van, és ha Istennel van kapcsolatban, akkor kizárólag titokban lehet itt. Nem olyan

módon, hogy nem [...] vele kapcsolatba, tehát elérhetetlenül rejtett, hanem olyan módon, hogy miközben kapcsolatban vagyunk vele, magunk is elrejtetté válunk. Ez nem egy misztikus fölfogás, hanem annak a klasszikus zsidó tételnek a újra kimondása, hogy Isten Istenségében az ember számára ismeretlen marad.

[00:10:36](#)

A második, az „itt”, ez is hamis. Ha megint csak elfogadjuk azt a megközelítést, hogy amióta az emberi történelem létezik, édenen kívül létezik, a paradicsomkerten kívül, és nem tudunk arról. Hacsak nem álmaink, vágyaink, szorongásaink szintjén.

[00:11:07](#)

Hogy van valami más valóság? Akkor ebben a valóságban az ember hordozója annak a bűnös állapotnak, amely Ádám és Éva sorsa az édentől keletre.

[00:11:23](#)

Nem változtatható meg ez az állapot. Az ember a maga emberségben, vagy lényegében – marxizmust nem tanultak, tehát aki tanult annak mondom – nemberiségében(?) megváltoztathatatlan.

[00:11:41](#)

Csak megtörten, töredezetten, rész szerint való módon és mindig vissza, visszafele, reflektív módon szerez tudomást arról, hogy, hogy valami isteni történet-e az életében. De azt, hogy ő váljon az isteni hordozójává aktív, morális, vagy etikai értelemben, legyen az akár pápaság, reformáció, különböző mozgalmak, a legújabbat is tudom mondani Magyarországon a hit gyülekezete például, például ez, ez sátáné. Ez egy olyan kimondott, kimondatlan azonosítása, az ember cselekvőképességének és az isteni szándéknak, amely a teljes Bibliumnak ellene van.

[00:12:37](#)

A harmadik a most, az időbeli. Az első keresztények, maga Pál apostol is abban a hitben élt és halt meg, hogy az idő elközelített, betelt. Nem a khronosz, hanem az aión. Valami módon véget ér a történelem, ezért is választottam én ezt a, az ezredfordulót, mert Iliász-típusú mozgalmak az ezredévekhez kötődnek. Nem véletlen, hogy ennyi fajta új vallásos mozgalom előkerül mostanság, de az első keresztények úgy érezték, valóban, hogy vége van a történelemnek. Krisztus meghalt és feltámadott az ő életük azért élendő, élhető élet még, hogy a saját nemzedékünknek jelt adjanak arról, hogy térjenek meg.

[00:13:34](#)

Változtassák meg az életüket, és ha minden igaz, még mielőtt meghalnának – Jánosnak is ez a felfogása, Pálnak is, Péternek is – Krisztus visszajön és megvalósítja azt az ezeréves birodalmat,

amelyről egyébként nem Ő beszél, tehát nem Jézus vagy az evangélium szól, hanem a próféták szólnak. Tehát a zsidó messiási várakozások nagyon könnyedén és már az 1. században rákerülnek a jézusi magatartásra.

#### [00:14:12](#)

Ez a várakozás, az idő betelte, a végső nap, az Úr napja, mindegy milyen néven hívjuk, ez nagyon sokáig fennmaradt.

#### [00:14:23](#)

Egy ember nevét említem meg, aki konzekvensen leszámolt – idézőjelbe teszem – ezzel az „illúzióval”, a most illúziójával. Valójában azért, mert rájött arra, hogy az egész ezernyolcszáz évnyi kereszténység, vagy legalábbis annak általa megélt és megismert része teljesen haszontalan.

#### [00:14:52](#)

Albert Schweitzernek hívták és nyilván sok mindent tudnak róla. Ő a Jézus élete kutatás történetét írta meg több kötetben. Újszövetséges teológus volt Strasbourgban, és elkészült a művel, amely lényegileg erről szól.

#### [00:15:13](#)

A reménytelen ádventről. Arról, hogy ha Krisztus nem jött vissza a Pál, Péter és János életében, és nem jött vissza azután sem egyetlen alkalommal, amikor az emberiség történelme nagy fordulatához érkezett, vagy nagy megrázkódtatásához, nem jött vissza az egyes ember életében éppúgy, mint egy nemzet, vagy az egész univerzum, a lakott föld életében, akkor mi erre a Krisztusra hiába várunk.

#### [00:15:48](#)

A kultúrprotestantizmus, amelynek Schweitzer az egyik legjelentősebb figurája, annak valóban végét szabta a történelem. Schweitzer műve érdektelen és fölösleges olvasmány lenne, ha nem hitelesíteni az élete. Az az élet, amely az egészet odahagyva, Strasbourgban a teológiát, kutatást, oda nem fordul az emberekhez, mégpedig a legszegényebbekhez, a legnyomorultabbakhoz, és a, a múlt feldolgozásából a jelen megváltoztatása, megváltoztatásává nem válik.

#### [00:16:32](#)

Én mindazonáltal a vágy, hogy még most, lehetőség szerint a számunkra szabott időben történjék valami, ez azért minden nemzedékben újra és újra felvetődik. Megint csak egy példát említenék, amely a végét jelzi ennek a gondolatnak, pontosabban egy kicsúcsosodást, amely lezár valamit és nyit egy újabb korszakot, mely, ha lezárul, akkor talán újra fog egy ilyen fajta gondolkodási irányzat, [...] irányzat kialakulni.

[00:17:10](#)

Ez, ezt úgy hívjuk az egyszerűség kedvéért, hogy Auschwitz teológia, Adorno híres mondatát követően. Számtalan európai és amerikai teológus jutott el odáig, hogy kimondják, ha Isten lehetővé tette a gázkamrákat, Auschwitzot és a többi borzalmat a II. világháborúban, akkor ezzel végét szabta az ember-Isten látható történelemben való kapcsolatának, vagy nincs Isten, ez is egy lehetőség, vagy ha van, Auschwitz után nem azon a módon kíván az emberrel kommunikálni, ahogy annak előtte tette.

[00:17:57](#)

A most tehát, mint időbeli, teológiai kényszer egy, egy torz értelmezés, amely mögött ott húzódik az az aktivitás, amelynek semmifajta biblikus háttérét vagy forrását nem találjuk meg.

[00:18:21](#)

Pontosabban, annak a döbbsent identitás vesztesnek, tenni nem tudásnak az ürügye, ami abból származik, hogy a kereszténység nagyon sok mindent csinált Európában és Európán kívül is. Egyet nem tudott megvalósítani. Nem tudta uralma alá hajtani a földkerekségét.

[00:18:53](#)

Ki kell tehát találni valamit pótlékként, lehetőségként, hogy mi módon válhat értelmezhetővé a jelenléte.

[00:19:05](#)

Még egy mondat az eredeti szándékról. Én nem véletlenül mondtam, hogy a feltámadás Jézust individuálissá tette a bűnbocsánattal együtt, természetesen. Tehát a páli értelmezés számomra félreértés, pontosabban a zsidó felfogáshoz való visszatérést jelenti.

[00:19:30](#)

Jézus számára a lehetőség és csak a lehetőség adott, hogy az ember, aki vele valamilyen módon találkozik, kapcsolatba kerül, másképp próbálja szemlélni az életét. Azt az életet, amely végső lényege szerint tragikus, amelynek a feltételeit, körülményeit nem lehet megváltoztatni, sem azt, hogy ki hová születik, sem azt, hogy ki milyen meggyőződést hordoz.

[00:20:07](#)

Az ember többnyire vívódik, küszködik. Keresi a helyét és az értelmét a létezésének, amelyről maximum annyit volt hajlandó elmondani, hogy akkor is, ha ez tökéletesen kudarcos, akkor is, hogyha valaki szubjektíve értelmetlennek és céltalannak találja a létét, vagy ezért vagy azért többnyire bűnei nyomorúsága közepette.

[00:20:39](#)

Higgye el neki, hogy az Isten, ennek ellenére vagy ennek dacára szereti. Ennyiről szól az evangélium.

[00:20:48](#)

Ezentúl nem értelmezhető.

[00:20:52](#)

Világos, hogy így csak egyes emberekkel lehetne dolga Istennek vagy az evangéliumnak, és semmiképpen nem lehet dolga intézményekkel. Nem lehet dolga semmifajta hatalommal vagy olyan berendezkedéssel, amely más emberek irányítását tűzi ki céljául.

[00:21:18](#)

A nagy konstantini fordulat, azért mondtam azt, hogy ott van az őskereszténység vége, mert azért az első három évszázad nagyon sok vitára adott módot. Vannak itt hál' Istennek történészek, és nálam sokkal jobban tudják, hogy mi minden zajlódott le. Számomra az első három évszázadból a legfontosabbak azok a bizonyos krisztológiai viták. A különböző területen élő és ennek következtében tradíciót hordozó egyházatyák között.

[00:21:54](#)

És a véget éppen abban látom, hogy ezek a viták befejeződtek. Nekem végül is valójában másik emberrel nincs más dolgom, mint elmondani neki azt, hogy milyen vagy Ki az, akiben én, mint Úrban és Megváltóban hiszek, és meghallani azt, hogy milyen az, akiben ő hisz, vagy nem hisz.

[00:22:20](#)

Ami ezen túl van, az túl van a Jézusi értelmezési lehetőségeken.

[00:22:26](#)

Konstantin fordulata, a kereszténység államvallássá tétele ezt a kérdést kivette a kosárból, mint nem kérdést fogalmazta meg, pontosabban.

[00:22:42](#)

Minden eltérő tanítás, eltérő meggondolás, amelyet különböző zsinatokon kötelező állásfoglalásokat tettek eretnekségként üldözötté vált. Ez érvényes egyébként a mai napig.

[00:23:00](#)

Azzal a eltéréssel, hogy ahogy a kultúra meg a technika előrehalad, olyan mértékig válik szalonképesebbé az intolerancia a különböző meggyőződések, keresztény hitfelfogások között.

[00:23:19](#)

A schweitzeri fordulat, pontosabban a Schweitzer nevével jelölt fordulat után valójában a kereszténység Európa egészében a perifériára kerül. Ott is, ahol megmarad államvallásként, mint az északi területeken vagy éppen Németországban a második világháborúig. Ott is, ahol több felekezet él egymás mellett ss ott is, ahol a Magyarországon negyvenöt, negyvennyolcat követően keményen perifériára is tolják, alapvetően azért, mert erre a kérdésre, hogy „mi a feladata, miért van?”, azon túlmenően, hogy történelmi tradícióit ápolja, és némiképp részt vesz a társadalmi tanítás, nevelés, szociális gondozás munkálataiban nem nagyon tud válaszolni.

[00:24:29](#)

Két kísértés, kísérlet, inkább azt mondom két kísérlet alakult ki. Mind a kettő erre a helyzetre való válaszként. Az egyik, amely teljes mértékig kivonult és visszavonult a társadalmi aktivitásból. Ezek azok a csoportok, amelyek tagadják, hogy bárminemű csoportot meghaladó mértékben szabad lenne és szükséges lenne keresztény embernek a kereszténységét érvényesíteni vagy megélni. Nem nagyon érdemes velük foglalkozni, mert visszasüllyednek abba az általános vallásosba, amelytől a kereszténység éppen lényege szerint elkülönült annak idején, vagy amely már a zsidóságban is adott, mint elkülönülés.

[00:25:29](#)

Ennél sokkal fontosabb az a másik kísérlet, amely a társadalmi aktivitásban lelte meg, vagy lelte föl önmaga érvényesítési lehetőségét.

[00:25:43](#)

És ez körülbelül 100 éves. A legelső valóságos mozgalom szintű megnyilvánulás Svájcba található, ahol a múlt század – és Németországban –, a múlt század nyolcvanas éveiben kialakult egy mozgalom, amelyet éppen az előbb beszéltünk a pietizmusról. A pietizmus tételezett intézményi szinten, de nem oldotta meg az intézmények, az egyházi intézmények és a társadalom kapcsolatát. Ezt lett volna hivatott ez a bizonyos Kutter(?), Ragatz(?), Karl Barth<sup>1</sup>, Paul Tillich<sup>2</sup> nevével jellemezhető schweitzzi, illetve németországi vallásos szocialista mozgalom.

---

<sup>1</sup> [https://hu.wikipedia.org/wiki/Karl\\_Barth](https://hu.wikipedia.org/wiki/Karl_Barth)

<sup>2</sup> [https://hu.wikipedia.org/wiki/Paul\\_Tillich](https://hu.wikipedia.org/wiki/Paul_Tillich)

[00:26:35](#)

A érdekességként hadd említsem meg, hogy Németországban a, ennek a mozgalomnak két nagy apostola volt, ez még korábbi, ezernyolcszáz hetvenes években. Az egyiket Friedrich Naumann<sup>3</sup> vezette, evangélikus lelkész volt.

[00:26:59](#)

A másikat pedig a berlini udvari prédikátor, mindjárt beugrik a, az ő neve is, akinek a – Stöckel(?) -nek hívták – a nevéhez kötődik a német nemzeti szocialista ideológia kialakítása. Azért mondom ezt így, mert a név maga, a nemzeti szocialista név, az nem hozzá kötődik.

[00:27:28](#)

Friedrich Naumannról annyit lehet tudni, hogy a, az egyik alapítvány, ami Budapesten működik, hordozza a nevében. Nagyon kevesen tudják, hogy evangélikus lelkész volt, és azt is kevesen tudják, hogy ez a szervezet Németországban egy polgári, közép jobboldali ideológiai társaság. Miközben Friedrich Naumann a múlt század hetvenes éveiben bal [...] szocialista volt, amikor Stöckel(?), ez a berlini udvari prédikátor kemény és egyértelmű antiszemitizmussal nyilvánvalóvá lett. Aki elkeresztelte a maga vallási [...] mozgalmát keresztény szociális mozgalommá, akkor Friedrich Naumann, hogy megkülönböztesse magát Stöckeltől, a saját mozgalmát nemzeti szocialistának nevezte el.

[00:28:32](#)

De természetesen semmi köze nem volt a későbbi hitleri nemzeti szocializmushoz. Mind a két ember egyébként, ezerkilencszázhusz előtt meghalt már.

[00:28:47](#)

A mozgalomból nem is ők izgalmasak igazából, mind a kettő végül is kiábrándult, hanem Karl Barth és Paul Tillich, akikről egy pár szót hadd mondjak.

[00:29:03](#)

Karl Barth volt az, aki a 20. századi protestáns teológiai gondolkodásnak a teljes dogmatikáját kialakította. Ma nincs olyan teológus a világon, aki – protestáns teológus –, aki Barthnak ezt a tízezer oldalas művét valamilyen mértékben ne forgatta volna.

[00:29:26](#)

Aki Svájcban átment Németországba tanítani 1933-ban, azonban kidobták. Annyira volt még módja, időnként visszautazott, Bázelen volt lelkész és teológiai tanár, hogy [...], hogy

---

<sup>3</sup> [https://en.wikipedia.org/wiki/Friedrich\\_Naumann](https://en.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Naumann)

Barmenben összehívjon egy sajátos zsinatot, amely hitvallást készített a hitleri birodalmi egyházzal szemben.

[00:29:57](#)

Ez a Karl Barth, aki egyébként a vallás fogalmát és valóságát is újraértelmezte, mégis sokkal keményebben, mint ahogy én az előbb megfogalmaztam, mondván, ő szerinte már a zsidóság nem más, mint az ateizmus hordozója, amennyiben minden emberileg föllelhető tárgyba, természetbe, történelemben objektiválódó szentséget elutasított és tagadott.

[00:30:34](#)

Ironikusan lehet így mondani, hogy a zsidóság istene az ateista isten, aki ugye nem látható, nem hallható, meg nem fogható, sőt a nevét sem lehet kiejteni, aki minden mást, ami megfogható, megsemmisít.

[00:30:55](#)

Az ő nevéhez fűződik a dialektikus teológia, mint szakszó, amelyben megpróbálja a valóságot, ami minket körülvesz – mint történelem és társadalom – együtt látni és egységbe gondolni azzal, ami kizárólag biblikum.

[00:31:13](#)

Paul Tillich teljesen más ember. Ő az egyetlen árja származású, tehát nem zsidó származású német teológus, akinek menekülnie kell Németországból.

[00:31:29](#)

Frankfurtban volt az utolsó munkahelye, a frankfurti egyetemnek volt a filozófia professzora, egyúttal teológiát is tanított. 1933-ban elmenekül Amerikába, szintén, mint Karl Barth, csak ő Svájcba ment haza, és attól fogva többet nem megy Németországba. Műveinek a legnagyobb részét angolul írta meg, ez alól éppen azok a művei kivételek, amelyeket még korábban, mint vallásos szocialista fogalmazott meg. Ezek németül íródtak. Kimegy Amerikába, ahol megszakad a nyelvi összefüggés – már a német nyelv és kultúra összefüggése számára –, és rákényszerül arra, hogy mindent, ha van értelme, újragondoljon.

[00:32:28](#)

És ezt végzi el. Most erről én többet nem beszélnék. Erről majd holnap este egy más társaságban úgyis bővebben beszélek. Az igazán fontos az, hogy Tillich a hatvanas évek elejére – '69-ben halt meg – eljut odáig, hogy kijelentse, hogy az isten a kereszténységen belül teljes mértékig föllelhetetlen.

[00:32:56](#)

Az, amit az emberek a kereszténységben keresnek, mint istenit, mint olyat, ami túlmutat a mindennapi sürgölődéseken, nyüzsgéseken, gondokon, feladatokon, nem találják meg. A kereszténységben találnak vallást, és megundorodnak tőle. Találnak morált és megbuknak rajta. Találnak politikai ideológiákat és kiábrándulnak azokból, de azt, amit keresnek, többé nem lelik föl.

[00:33:31](#)

Még egy harmadik embert megemlítek, az egyetlen a, aki a nagyok közül mártírrá lett. És ezért nincs olyan tévedése, amit én szívem szerint [...]. Mert egy halottal szemben, egy mártírrá lett emberrel szemben az embernek nincsenek már igazság fenntartásai. Dietrich Bonhoeffer<sup>4</sup>-nek hívták, szintén teológiai tanár volt és lelkész Berlinben.

[00:34:04](#)

Neki az volt a különlegessége, hogy Bajcsy-Zsilinszky Endrével egy időben – ez egy szellemtörténet, érdekesség, amit cserébe Dávid Ferencért(?) elmesélek.

[00:34:18](#)

1933 májusában vezetik be Németországban az árja törvényt és annak volt egy különleges passzusa, amely a foglalkoztatásra vonatkozott. Zsidó származású emberek egyetemi, egyházi, és a többi, és a többi foglalkoztatásáról szólt, azt korlátozta, majd végig, majd harminchattól fogva végképp tilalmazta.

[00:34:50](#)

És mind a két ember, Bajcsy-Zsilinszky Endre Magyarországon '33-ban, és Bonhoeffer Berlinben, anélkül, hogy tudtak volna egymásról, elutasítják ezt a megközelítést.

[00:35:07](#)

Én nem hiszem azt, hogy azért mert mind a 2 evangélikus lett volna, inkább azért, mert a, mert szellemileg olyan magas rendűek voltak. Mondván, egy ponton szó szerint, ha érvényesíteni lehet zsidó származású emberekre az árja törvényt függetlenül attól, hogy milyen az egyházi tagságuk – értelemszerűen tehát az evangélikus egyháznak tagjai e vagy sem, de ezt lehetne más egyházra is vonatkoztatni –, akkor abban a pillanatban semmi értelme nincsen a keresztségnek, sem [...], sem semminek, ami ezen egyházak lelkészei vagy teológusai tanítanak.

---

<sup>4</sup> [https://hu.wikipedia.org/wiki/Dietrich\\_Bonhoeffer](https://hu.wikipedia.org/wiki/Dietrich_Bonhoeffer)

[00:35:50](#)

A Bonhoeffert nem egyszerűen tanítási szempontból(?) érdekelte ez a dolog, hanem '33-tól egészen sokáig '36-ig, '37-ig utazott, ameddig a háború ki nem tört, nagyjából. Angliában volt vendégprofesszor, Amerikában. És mint utólag kiderült, az [...] dolgozott. Cserébe a zsidó származású kollégáit, barátainak egy részét ki tudta menekíteni biztonságos területre. Majd '42-ben aktívan részt vett a Hitler ellenes merényletben, akkor letartóztatták és '45 április 08-án Flossenburghban kivégezték.

[00:36:41](#)

És az egyik legfontosabb művét azonban '42-től a börtönben, egészen pontosan a siralomházban írta meg, aminek ez a címe, hogy [...].

[00:36:52](#)

És ajánlom a figyelmükbe, mert, mert a dolog, valami hihetetlen borzongató, hogy valaki, aki mindennap várja, hogy kivégezzék, azon tűnődik, több 100 oldalon keresztül, hogyan kell az embernek élnie Jézus tanítványaként ebben a világban.

[00:37:12](#)

És ennek az etikának egy tétele vált slágort(?) szerűen közismertté vagy ilyen [...] szerint közismertté. Mégpedig a szekuláris világban élő és a szekuláris világhoz nagykorúsodó keresztény fogalma.

[00:37:31](#)

Amelyet sokan könnyeden cáfolnak azzal, hogy tessék csak körülnézni.

[00:37:38](#)

Hol van itt nagykorú ember soron(?), akik nagykorú keresztények? Amit én nem fogadok el mint kritikát. Nem csak azért, mert kiragadottan torzít, hanem azért, mert az irányát tekintve, aminek ő egy fogalmat alkot, vagy amire egy fogalmat alkotott, mint valóság, irányát tekintve mégiscsak létezik. És éppen, ami most Magyarországon végbemegy, az nem más, mint egy olajozatlan szekularizáció és processzus. Mindannak ellenére, amit egyébként tapasztalhatunk egyház és társadalom-egyház és politika összefüggésében.

[00:38:22](#)

Azt is mondhatom még egyszerűbben és némiképp félreérthető módon, hogy a kádári rendszer egyházpolitikája sokkal konzervatívabb, megőrzőbb, az eredeti egyházi képleteket, magatartásokat érintetlenül hagyó volt, mint az, amit ma tapasztalunk, de ez egy, ez egy külön problémakör.

[00:38:48](#)

Bonhoeffer etikájában azonban nem ez a legfontosabb, tehát nem a nagykorú ember. Hanem ugyanaz, amire tőle függetlenül Tillich rájön Amerikában, hogy az a világ, amelyben ha egyáltalán véget ér a háború és úgy ér véget, hogy lesz teológiáról gondolkodó és az emberi élet végső kérdéseit boncolgató tudomány és lesznek emberek, akkor azok számára egy olyan világ alakul ki, amelyben ők, nem jó szó az, hogy hiteltelenné válnak, de mindenesetre a klasszikus tevékenységben értelmezhetetlenné. Mit kell csinálnom – egész egyszerűen fogalmazva Bonhoeffer tételét –, hogy megmaradjanak a biblikus újszövetségi értelemben tanítványnak és ne veszítsem el a közösségemet a világgal?

[00:39:52](#)

És erre használ ő egy nagyon szép fogalmat, a reszponzibilitás elvét, tehát a felelősségvállalás elvét.

[00:40:02](#)

És ezt azért mondom, mert innen jön majd a félreértés, ami azt jelenti, minél inkább köze van az embernek az evangéliumhoz, minél erősebb benne a vágy, hogy Isten országának polgáraként létezzen és találjon választ a kérdéseire, annál inkább oda kell fordulnia a világhoz. El kell hagyni azt a nyelvezetet, amelyet eddig ismert és használt – ez az, amit Tillich majd ki is próbál a gyakorlatban. Ki kell lépnie azokból az intézményi formákból, amelyek őt korlátozzák az emberekkel, a világgal, a társadalomba való érintkezésben.

[00:40:48](#)

És ha igazán fontos számára az emberi szabadság, akkor ezt, erről a szabadságról úgy kell lemondania, amire ő az aszkézis fogalmát használja, hogy a világ, a másik ember az odafordulásomban az iránta való felelősséget tapasztalja meg. Ez volt a tétel. Ezt követi...

[00:41:15](#)

Ja, még annyi tartozik hozzá, hogy a recepció Németországban nulla, mindenütt vannak emberek, akik foglalkoznak vele, de nem tudták neki megbocsájtani sem a német evangélikus egyház, sem pedig annak sok-sok lelkésze, funkcionáriusa, hogy volt bátorsága ahhoz, hogy megszegje a tízparancsolatot, hiszen a botrány az ebben van.

[00:41:42](#)

Hogy... Hányadik parancsolat a „Ne ölj!”?

[00:41:51](#)

Ötödik? Hatodik? Köszönöm! Ami ugye kizárja a gyilkosság bármilyen fajta lehetőségét. Ennek radikális értelmezésében Jézus azt mondja a hegyi beszédben, hogy aki azt mondja a „ne ölj”-nél, hogy „bolond” a másakra, az már gyilkosává vált annak az embernek, és akkor jön egy, egy evangélikus teológus, aki meg akarja ölni Hitlert. Nincs rá bocsánat. Zárójelben jegyzem meg, hogy...

[00:42:27](#)

Még ebben sem ő az első. A múlt század közepén, ha jól emlékszem, 1854-ben halt meg Søren Kierkegaard<sup>5</sup> dán evangélikus lelkész, filozófus, akinek a dán államegyház azt nem tudta megbocsájtani, hogy Ábrahámra azt mondta, hogy „bolond”. Ugye sokkal jelentéktelenebb dolog – a *Félelem és reszketés*<sup>6</sup> című művéről van szó –, ahol a tettet, hogy tudniillik Izsákot képes Ábrahám föláldozni az Úrnak, erre Kierkegaard azt állítja, hogy ha, hogy erre csak azért lehetett képes, mert agyalágyult volt. Az a hit, amely ilyenre vagy az az emberi magatartás, amelyik, amely e mögött meghúzódik, az elmebaj.

[00:43:25](#)

Az egy más kérdés, hogy innen jut ő el a „hit lovagja” kifejezéséig, amit már a dán államegyház püspökei nem vettek komolyan, de hát ez, ez így van szokásban ezeknél a szigorú hierarchikus testületeknél. Bonhoeffer recepciója sem történt meg, Németországban. Azonban a gondolatai nem vesztek el, hanem egy bűvópatak-szerűen tovább éltek az ötvenes, hatvanas években.

[00:43:57](#)

És amikor a hatvanas, ötvenes évek végén, hatvanas évek elején, részben dél Amerikában, részben Nyugat Európában kialakulnak a legkülönbébb alternatív mozgalmak, a hippy mozgalmától kezdve a forradalom teológiáig – a társadalmi és egyházi egyaránt –, akkor ezek a gondolatok újra előkerülnek. Abban a reményben, hogy a világot újra sikerül megváltoztatni, és abban a, és itt válik téveszmévé, olyanná kell tennünk, amilyenné azok gondolták el, akik a legnagyobb kritikát mondták az általunk megismert látható kereszténységen.

[00:44:41](#)

Barth, Tillich, Bonhoeffer a, az igazi színvonal. Sokan vannak még mögöttük, nem érdemes rájuk [...] szót vesztegetni.

[00:44:52](#)

És az a 20 év, 25 év, ami azóta eltelt, az ebben a küzdelemben telt el.

---

<sup>5</sup> [https://hu.wikipedia.org/wiki/S%C3%B8ren\\_Aabye\\_Kierkegaard](https://hu.wikipedia.org/wiki/S%C3%B8ren_Aabye_Kierkegaard)

<sup>6</sup> <https://moly.hu/konyvek/soren-kierkegaard-felelem-es-reszketes>

[00:45:01](#)

Közben volt még a 2. vatikáni zsinat, ami egy sajátos katolikus érdekesség. Amilyen mértékben a 2. vatikáni zsinat beépített egy, beépített egy jó néhány tételét a 10. századbeli reformációnak, olyan mértékben a protestáns teológia utolsó 30 esztendeje a deklarációi.

[00:45:27](#)

Nem tudnak választ adni ezekre a kérdésekre. Az elmélet, amely ezeknél a nagy teológusoknál igaz volt, mint a világhoz forduló, a világot a maga látható mivoltában megváltoztatni kívánó irányzatok sorra megbuktak. Ezek közül lehetne ilyen is mondani, ami talán – legalább fogalmilag – jobban ismert, mint amilyen a szolgálat teológiája, diakóniai teológia, amely Magyarországon volt hosszú időn keresztül divatos, és amely egy sajátos útként jelölte meg magát, tűnik úgy, hogy az egyház útja a szocializmusban ez éppúgy ideológiává züllött és, és használhatatlan, mint ahogy a forradalom teológiája, mint olyan, használhatatlan Dél-Amerikán kívül.

[00:46:24](#)

És ott is csak addig lesz használatos – ez ma már világos –, ameddig lesznek ott népek és országok, amely, amelyekben az elnyomás eléri az [...] határt. Mindazok [...] azonban, ahol nincsen diktatúra, ahol a polgárok túlnyomó többsége békességben akar élni, és kiegyezik az éppen fennálló kormánnyal, ha az biztosítja számára a színvonalas megélhetést, oktatásügyet, egészségügyet és a többi és a többi.

[00:47:00](#)

Ott nem működik a Bonhoefferi, nagykorú, világ [...] vállaló kereszténység. Hanem működik tovább a high church, a magas egyházi intézményrendszer, működik az egyház Nagy Konstantintól kapott hatalmi igényének további követelése és biztosítási igénye, működik a különböző, e világban adott szorongások miatt egyházhoz forduló tömegnek a vágya, hogy kezeltessék, hogy valamilyen vigasztalást, bátorítást, útmutatást a kapjon. Min...

[00:47:52](#)

[...] van szó, arról, hogy vegyük a Németországit, amely, amely Rievermann(?) -t elítéli vagy Hans Küngöt kiközösíti, illetve megtiltja neki, hogy, hogy tanítson a római egyház nevében.

[00:48:06](#)

Vagy a magyar egyházaknál az a faramuci helyzet alakult ki – Iványi Gáborról volt különben szó egy idézet, egy ajánlás erejéig –, ahol, ahol lehetővé válik, hogy az egyházalkotmánnyal szembehelyezkedő kisebbség a külső államhatalom iránti lojalitása miatt váljon letéteményesévé egy közös tradíciónak és hittannak, tanításnak. És a többség váljék szakadárárá,

szektássá, kiközösítetté, ami, ami, ami történt a, ezzel a „evangéliumi testvérközösség” névre hallgató gyakorlatilag deuteró metodista egyházi közösséggel.

[00:49:08](#)

Tehát a, az igazi probléma abban jelentkezik, hogy semmi nem változott meg.

[00:49:17](#)

Ami a hatalmi igényként evilági való, e világban való hatalmi jelenlétéként adott volt, az elmúlt évszázadok során, az adott ma is. Ahol ettől eltérnek, ott csak addig lehet eltérni, ameddig a társadalmi külső helyzet ezt igenli, elvárja, föltételezi.

[00:49:49](#)

És abban a pillanatban mihelyst rendeződik, akkor, akkor eliminálódik a világhoz forduló felelős magatartás értéke és értelme.

[00:50:00](#)

És akkor itt vagyunk a, ezzel a kérdéssel, hogy akkor mi a jelentősége, mi a hivatása, mi az értelme ma a kereszténységnek? Most van nekem egy válaszem, amelyet nem azért nem mondok egyedül üdvöztetőnek, mert nem szószéken állok, hanem itt ülök, hanem azért sem, mert éppen azt jelenti, hogy, és itt nincs igaza a Kis Jánosnak – ebben sincs –, éppen azt jelenti, hogy ez csak az én lehetőségem.

[00:50:41](#)

Ahogy én ismertem föl és ebből, mert én valamit megtaláltam, vagy magam számára igaznak tapasztaltam meg következtetek arra, hogy a másik ember is megtalálhatja a maga lehetőségét, azt, ahogyan számára értelmessé és, és fontossá, szubjektíve igazzá válhat ez az egész kétezer éves történet. De csak akkor, hogyha, ha ezt kikínlódja.

[00:51:11](#)

Nincs tehát többé – hogy mondjam – normatív ideológia, tanítás vagy ehhez hasonló az én elképzelésem vagy, vagy látomásom szerint. Csak egyes utak vannak, ahol az igazságát, az egyes út igazságát ebben, ebben a földi létben vagy társadalmi helyzetben, amelyben benne vagyunk, nem lehet senkinek sem kijelentenie. Tehát én nem mondhatom azt a másokra – az egyszerűség kedvéért így mondom, hogy katolikus, református, ortodox szabadegyházi, vagy bármilyen egyéb gyülekezethez, csoporthoz, vallásos közösséghez tartozóra, legyen az akár krisna-tudatú vagy mohamedán –, hogy az ő útja egy torz út, egy követhetetlen, kárhoztatandó, elvetendő valóság.

[00:52:11](#)

Egyszer. Másodszor, a magam útját nem állíthatom az ő számára magától értetődővé, magától értetődőnek vagy követhetőnek. Most, amit én ebbe az egészbe fontosnak látok az valóban a tanítványság.

[00:52:39](#)

Ami annyit jelent, hogy az ember egész egyszerűen kilép azokból a kényszerekből, amelyekre szocializálták. Óvodában, iskolában vagy talán éppen az egyetemen, nem tudom, munkahelyen. Kilép abból a igény- és elvárásrendszerből, amely azt ígéri neki és azt követeli tőle, hogy feleljen meg egy rendnek.

[00:53:19](#)

Sajátos értelemben vagy leegyszerűsítve azt mondanám, hogy anarchistává válik az ember.

[00:53:26](#)

Van nekem egy kitűnő barátom, nem nagyon ismert az ő neve. Az egyik legjelentősebb egyházi gondolkodónak tartom, Pikó Mózesnek hívják. Valaha ortodox szerzetes volt és sokat vitakoztunk. Miskolcon volt ő [...], én meg káplán annak idején, a nyolcvanas évek elején. Erről a kérdésről egyetlen egy betűn, görög betűn, görög szón, egy fosztóképzőn vitakoztunk. Ő úgy mondta, hogy ő „archista”, én azt mondtam, hogy anarchista vagyok. Tehát az archos az a főt jelenti, az anarchista épp a fosztóképzője, tehát ez tűz és víz, pedig ugyanarról beszélünk.

[00:54:12](#)

Ő azt állítja, hogy az egész kereszténység – beleértve Bizáncot és Rómát. Genfét és Wittenberget – anarchista. Fejetlen, ha amennyiben Krisztus a fő és ő az „archikus” keresztény, aki Krisztus főségén kívül semmit nem ismer el.

[00:54:35](#)

Ebből látszik, hogy milyen értelmetlen és reménytelen tudomány a teológia, mert én meg azt látom, csak Krisztus főségét ismerem el, és azért vagyok anarchista. Tehát a dologban nagyon nehéz néha szót érteni, de a, és ezért, ezt csak azért mondom, hogy, hogy óvatosan kell bánni a fogalommal. Tehát nem egyszerűen, Ulrike Meinhof<sup>7</sup>-ra gondolok, nem is tudom, a nevét ismerik-e vagy sem, talán az idősebbek még tudják, hogy ki volt ő. 20 éve ölték meg.

---

<sup>7</sup> [https://hu.m.wikipedia.org/wiki/Ulrike\\_Meinhof](https://hu.m.wikipedia.org/wiki/Ulrike_Meinhof)

[00:55:10](#)

Evangélikus pap lány volt. Én most csupa evangélikusra hivatkozom, ezt bocsássák meg nekem, de én evangélikus vagyok.

[00:55:18](#)

Az Ulrike a Meinhof az Andreas Baader<sup>8</sup>-rel együtt volt a vezetője a Rote Armee frakció nevezetű gyilkos terrorcsoportnak. Ilyen szélső balos társaság volt.

[00:55:33](#)

Akik kiábrándulván hatvannyolc leveretését, hatvannyolcból és annak leveretéséből, erőt merítve úgy döntöttek, hogy géppisztollyal meg bombával fogják megváltoztatni a világot maguk körül. És a dologban az a szörnyű, hogy a mannheimi börtönben megölt négy turista(?) vezető közül 3 evangélikus pap gyerek volt. És 2 még ráadásul evangélikus teológiát is végzett.

[00:56:09](#)

Nagyon rossz az arány. De én nem, nem ebben az értelemben mondom az anarchiát, és hogy egy kicsit enyhítsem ennek a [...]. Tudom, hogy itt a városban lövöldözni szoktak és, és, és a rendőrség nagyon éber. Két más sajátos anarchistát is mondanék. Az egyik Berkman<sup>9</sup>, a filmrendező. Itt szoktak lenni filmvetítések, minden filmje prédikáció. Nálam sokkalta, nem nálam, az egész svéd államegyháznál sokkal nagyobb prédikátora ő Jézusnak és az evangéliumnak.

[00:56:56](#)

Az, amikor a, azt hiszem ez a *7. pecsét* című filmében szerepelt, de majd a maga a kifejezés, de, de rendszeresen előjön a *Suttogások és sikolyok*-ban és a *Jelenetek egy házasságból* és hát a legkülönbözőbb műfajú filmjeiből is. Az isten egy pók, aki ül ott a sarokban, csöndben, és vár.

[00:57:23](#)

Az idő függvényében lassan elkezdi szőni a hálót, amivel az embert, ezt az eleven, érző, [...] teremtményt, aki minden ízében fölülmúlja ezt a pókot, beköpi(?), behálózza, és végül megöli.

[00:57:42](#)

És hát minderről a papa tehet, aki szintén ugye, evangélikus lelkész volt és rosszul közvetített valamit. És a fiú rájövén arra, hogy, mármint Berkman, hogy ez egy torz kép, ezért nem csinált mást egész életében – mondjuk ellentétben Pasolini<sup>10</sup>-vel – minthogy elmondja a [...], akár

---

<sup>8</sup> [https://hu.m.wikipedia.org/wiki/Andreas\\_Baader](https://hu.m.wikipedia.org/wiki/Andreas_Baader)

<sup>9</sup> [https://en.wikipedia.org/wiki/Alexander\\_Berkman](https://en.wikipedia.org/wiki/Alexander_Berkman)

<sup>10</sup> [https://hu.wikipedia.org/wiki/Pier\\_Paolo\\_Pasolini](https://hu.wikipedia.org/wiki/Pier_Paolo_Pasolini)

svédül, akár angolul – az igazán nagy filmjei mind svédül beszélnek, hogy, a filmjeiben svédül beszélnek –, hogy nem, hát az az isten, akit itt nektek a szószékről hirdetnek az egy pók.

[00:58:25](#)

Hogy aztán, aztán odamutassa, szó szoros értelmében a *Suttogások és sikolyok* egyik jelenetében Tillich, Bonhoeffer és Barth Istenét egy szolgáló személyében, aki a haldokló, terminális fázisban lévő rákbeteg asszonyt magához öleli, és az asszony megnyugszik.

[00:58:57](#)

Ez az isten van vagy nincs isten, Berkman szerint.

[00:59:01](#)

A harmadik, végre nem evangélikus pap gyerek, Carl Gustav Jung<sup>11</sup>, aki református. Papi házban nőtt fel. És akinek az életműve, ami lassanként – legalábbis nagy vonalaiban – magyarul is megismerhetővé válik, nem más, mint egy hatalmas valláslélektani, kultúrtörténeti, teológiai értekezés. Ennél egyszerűbben nem tudom definiálni. Ahol arra keresi a választ, hogy miért kell nekem kereszténynek lenni.

[00:59:43](#)

Nagyon-nagyon rosszul fordította le Tandori<sup>12</sup> az *Antwort auf Hiob*<sup>13</sup> című művét, ami nagyon rövid mű és élete utolsó műve. Ebből a szempontból ajánlanám figyelmükbe, mert végül is egy óra alatt elolvasható, de nyögvenyelős fordítás.

[01:00:08](#)

Amely, amely félelmetes összehasonlító vallástörténet. Magyar, magyarul így hangzik a könyv a címe, hogy *Válasz Jób könyvére* pedig hát, a német cím sokkal többet mond. Válasz Jóbnak, annak a Jóbnak, aki – remélem, hogy ismerjük az egészet, csak elég egy mondattal hivatkozni –, aki azt mondja az Istennek, hogy én ebben a bőrömben, ezzel a szememmel akarlak téged meglátni.

[01:00:39](#)

És erre az Isten megjelenik. Az az Isten, aki nagyúri jókedvében, mert az ügyész, az udvari ügyész, a sátán héberül, kikérte Jób lelkét, hogy megvizsgálja. Ő odaadta neki, hogy hát játszadozz el vele, és mindenét elveszíti, és [...] a felesége azt mondja [...] fejezet környékén, hogy átkozd meg az Istent és dögölj meg, szó szerinti fordításban.

---

<sup>11</sup> [https://hu.wikipedia.org/wiki/Carl\\_Gustav\\_Jung](https://hu.wikipedia.org/wiki/Carl_Gustav_Jung)

<sup>12</sup> [https://hu.wikipedia.org/wiki/Tandori\\_Dezs%C5%91](https://hu.wikipedia.org/wiki/Tandori_Dezs%C5%91)

<sup>13</sup> <https://www.hebraisztika.hu/site/searchdetails?id=2135>

#### [01:01:10](#)

Ez Jung utolsó műve és, és ebben ő válaszol Jóbnak arra a kérdésére, hogy vajon igazságos-e az Isten. Én úgy értem – és megint ne engedjék magukat befolyásolni –, én úgy értem, hogy nem igazságos. És a mi igazság fogalmunkkal – értem én, Jungot – nem is jutunk soha el az Istenhez.

#### [01:01:41](#)

Vagy – és itt válik [...] Jung megint igehirdető prédikátorra – nekünk meg kell botránkoznunk abban az Istenben, akit akár a személyes vallásos képzeletünk hoz létre, akár az általunk megismert, begyakorolt, inkulturált egyházak közvetítenek a számunkra, aki irgalmas jó gondviselő, tam, tam, tam, tam.

#### [01:02:14](#)

Ebben az Istenben nekünk meg kell botránkoznunk ahhoz, hogy eljussunk ahhoz az Istenhez – nem tudom másképp kifejezni –, akit a keresztre vernek, és aki érettünk meghal.

#### [01:02:32](#)

Ezt hívom én anarchiának, de lehet mondom archiának is mondani, azzal együtt, hogy... Meddig van időm beszélni egyébként? Akkor még egy picit, ezt befejezem. Azzal együtt, hogy világos, hogy sem Berkman, sem Jung és legkevésbé a Meinhof páder(?) csoport tagjai nem alapítottak egyházat, sőt sajátosan mindegyiket a saját egyháza messze elvetette és kivetette magából.

#### [01:03:16](#)

De ennek nyomán kicsit talán [...] azt mondanám, hogy még inkább az egyéni út, a személyes út válik izgalmassá. Akinek van bátorsága, belemerészkedni az ismeretlenbe, a végül is, személy szerint számára tökéletesen ismeretlen Jézusiba, amely ráadásul kezdet kezdetén is csak azt ígéri, hogy a tanítvány nem lehet több a mesterénél, adott esetben a legnyomorultabb módon végezheti valaki.

#### [01:03:56](#)

De mégis, ha van bátorsága belemerészkedni ebbe, akkor lehet, hogy kivall(?) számára a történelem, vagy akár az egyház úgy, mint ahogy van valamit abból, ami az élet igazán fontos részéhez tartozik.

#### [01:04:16](#)

Ha ehhez nincs bátorsága, ha gyakorlatilag arra ítéli magát, hogy bár pár perces korában anyja köldökétől vagy, vagy méhlepényétől elvágták a köldökzsinórát, és ő mégis egy újabb

köldökszínort talál ki, és mindig újabbakat, amelyek immáron nem táplálják, hanem gúzsba kötik. Nem akarom a képet tovább ragozni, mert félek, hogy zavarba tévedek, de végül is erről van szó, hogy hát, „mondják meg azt – erre valók a KT-k, a dogmatikák, az útmutatók a lózungok(?), a nem tudom, micsodák – hogy hogyan kell élni?”.

[01:04:58](#)

Miközben éppen azért kívánja ezt, mert nagyon jól tudja, hogy megmondhatatlan, mert ha megmondható lenne, önmagának megmondaná, hogy hogyan kell élni. Azaz, ember végül is, hát csak azért jött a világra – nagyon durva és ne haragudjanak miatta –, hogy demonstrálja, hogy az élet tényleg értelmetlen.

[01:05:21](#)

Hogy nincs igazán semmi olyan, amit benne megélni érdemes lett volna, hiszen a saját maga lelkében sem tudott mit kezdeni.

[01:05:31](#)

Még egy befejező gondolat. Nagyon nagy veszély fenyegeti – nem most, állandóan, csak én most érzem igazán súlyosnak –, az egyszerűség kedvéért így mondom, a magyar kereszténységet. Az a veszély, hogy büntetésként, érdemtelen, csúf, történelem fintoraként, átélt borzalomként tekintsen arra a periódusra, amely mondjuk '948 és '88-'90 között lezajlott.

[01:06:20](#)

És hogy maradék energiájával, amit meghagyott benne pártállami időszak, arra koncentráljon, hogy hogyan tudja minél gyorsabban újjáteremteni azokat az intézményeket, amelyekről éppen ez a 40 év győzte meg, hogy, hogy lehet nélküle létezni, hogy teher, balansz, olyan nehezék, ami lehúzza.

[01:06:50](#)

És nem egyszerűen, mint intézmény nehezék, hanem mint gondolkodást teremtő formáció vagy beállítódás, lelkeséget hordozó valóság válik súllyá.

[01:07:14](#)

És mivel valljuk be, legalábbis én eljutottam idáig, ki-ki, hiszen én toleráns igyekszem lenni, mindenkinek magára bízom, hogy bevallja vagy sem. Vagy így látja vagy sem, hogy nincs igazán nagy szüksége a világnak miránk, haszontalanok vagyunk.

[01:07:38](#)

Nem termelünk, nem hozunk létre semmit, a történelmünk során hihetetlen módon és mértékben lehetővé tettünk sokfajta bűnt. A lélek elleni bűnöket éppúgy, mint az emberség vagy az emberiség elleni bűnöket.

[01:08:00](#)

Valamirevaló keresztény bizony csak súlyos önváddal (Róm. 8,33.!), önkritikával tekinthet önmagára is, mint mindannak szimbólumára és hordozójára, amit a kétezer éves történet jelent.

[01:08:15](#)

És ebben az újabb kelepces helyzetben, ahol finanszírozzák a múlt rekonstrukcióját, legalábbis látvány szintjén, óriási a veszedelem, hogy az ember, aki nem nagyon szereti, ha önmagát vádolnia kell, ha tükörbe kell néznie, ha a dolgait szemügyre kell vennie, hogy ezt az egészet elhessenesse magától és azt mondja, hogy ha a szomszédom azt mondja, hogy én jó ember vagyok, a másik szomszéd azt mondja, hogy rám szükség van, a harmadik, aki eddig gyűlölködve nézett rám, most rám mosolyog, bár még mindig nem köszön, akkor a dolog azért mégiscsak rendben van.

[01:09:03](#)

Én erre azt mondom, nem. Fura, ha egy ilyen szekuláris gondolatfűzér után azt mondom, hogy a sátán számomra pont olyan realitás, mint az Isten. Bár nem dualizmusban gondolom el őket. A sátán éppen abban valóságos, hogy az embert képes eltántorítani attól, amiért egyszer megszenvedett.

[01:09:39](#)

Most hadd mondjam így, hogy akit egyáltalán érdekel a kereszténység múltja, jelene, esetleges jövő lehetőségei, az ne mondjon le arról, hogy itt számtalan ember kínlódott meg keservesen azért a tapasztalatért, amit én megpróbáltam valami töredezett(?) módon elmondani.

[01:10:07](#)

Amely, amelyet, ha elvet, amelyet ha figyelmen kívül hagy, ismétlési kényszerre, kényszerbe hozza a történelmet vagy a sátánt, hogy újra és újra megfizettesse az emberekkel és a társadalommal ezt a vért, ezt a tanulási pénzt. Miközben – mégis pozitív gondolatot mondjak –, miközben éppúgy, mint Assisi Ferenc számára vagy éppen az ifjú Luther számára, [...]ról, Albert Schweitzerről és a többiekéről már nem beszélve, mindannyiunk számára adott a lehetőség, hogy nagykorúvá lévén, komolyan véve felnőttiségünket, a saját üdvösségünk kontójára éljük meg az életünket.

[01:11:02](#)

Tudván tudva, hogy ezt sem büntetlenül, sem hibátlanul, sem sebek nélkül megélni nem lehet, de legalább a miénk. Akkor is, ha adott esetben az ember csak kevéssel tud találkozni, kevés olyan emberrel tud találkozni, aki úgy gondolkodik, mint ő, vagy akivel egyáltalán lehet gondolkodni azokról a kérdésekről, amelyek igazán fontosak.

[01:11:35](#)

Én most tényleg abbahagyom, mert az idő elszaladt, illetve nem tudom azt, hogy valójában melyek azok a kérdések, akár ezen gondolatmeneten belül, akár ezeken, ezen kívül, amelyek önöket érdeklik.

[01:12:10](#)

Ez templomi csönd.

[01:12:24](#)

Csak bátran.

[01:12:31](#)

**Beszélő 1:** Nem belső(?), inkább egyházak közötti [...] 20. század végének gondolkodásával [...] az utóbbi években egy nem látványos jelensége az ökumenizmus. Magyarországon néhány ember [...] gondol, Európában is néhány éve, és mivel lehet magyarázni ezt az ökumenikus [...]?

[01:12:59](#)

**Donáth László:** Hát, ha fölálltál, akkor én is fölállok.

[01:13:04](#)

Az a, az a kérdés hogy, hogy kinek vagy minek az ökumenéjéről van szó.

[01:13:13](#)

Tudtam, hogy szóba fog jönni ez a jeruzsálemi utam, ahol a, úgy vettem részt egy konferencián, hogy nem vettem részt. Tehát az újságba én nem voltam benne, mivelhogy nem vagyok püspök. És egyik főnököm értelmezése szerint, ha egyszer a címben az szerepel, hogy religious leadership<sup>14</sup>, akkor oda leader-eknek kell menni.

---

<sup>14</sup> vallási vezetők

[01:13:55](#)

Majd amikor én mégis megjelentem ezen a konferencián, sokak buzdítására, különböző módon buzdítására, akkor közölték, hiszen azért sok 10 fölötti főpap ment innen a helyi, katolikus püspök is részt vett ezen a konferencián, hogy akkor te zsidó vagy.

[01:14:23](#)

Mármint hogy ezt ők viccesnek szánták. Engem nem a magyarországi ökumenikus tanács finanszírozott, hogy Jeruzsálembe menjek, akkor nyilván a másik fél, ez keresztény zsidó párbeszéd, zsidó vagyok.

[01:14:42](#)

Most erről az ökumenéről nekem az a véleményem, hogy hát ennyit ér, amit az én példázatom.

[01:14:52](#)

Ez felső szinten, adott esetben még egy egyházon belül is, mert az is fölfogható egy sajátos, nemeként az ökumenének, mondjuk egy püspökkari konferencia.

[01:15:06](#)

Sokkal több belső feszültség, a külső kényszer létrehozta kompromisszumok, vélt vagy valós közös ellenséggel szembeni magatartás motiválja. Hiszen – és itt most visszatérek a kezdetre – az az álom, amely a század elején és különösen a második világháború befejezése után sokakban benne volt, hogy ennyi borzalmat követően legalább a keresztényeknek össze kéne fogniuk, közös hitvallásba, közös liturgikus és hétköznapi életfolytatásban egymásra találniuk akkor is, ha fenntartják a maguk külön intézményeit, és azoknak a, csak azoknak megfelelő sajátosságait... ez az illúzió, ez szétpukkant.

[01:16:08](#)

Én most nem keresem a bűnbakokat. Biztos, hogy minden egyházban sokan voltak ilyenek. Valójában azért kellett szétpukkadnia, hogy, hogy az a gyönyörű imádság változatlanul érvényben maradjon, amit a jánosi evangélium tizenhetedik fejezetében úgy hívunk, hogy főpapi imádság.

[01:16:32](#)

Az egység Isten szentségéhez tartozik, megint valami, ami, ami titok, ami rejtett. Amit nem én csinállok, nem most csinálom, nem így csinálom, amely ha létrejön, megvalósul, akkor rácsodálkozom, mint egy meg nem érdemelt, meg nem szolgált valóságra.

[01:16:58](#)

De gyakorta, éppen úgy, mint az ismert(?) történelemben, csak utólag veszem észre, hogy részem volt benne, mármint az egységben, ami egyúttal azt is jelenti, hogy az iránta való sóvárgás a készség, hogy létrejöjjön... ennek a készségnek a megőrzése az igazán fontos.

[01:17:27](#)

Ha pedig ez így van, akkor minden látható külső tevékenység, ökumenikus mozgalom az intézményeivel együtt, mind csak más érdekek és célok ürügyként szolgál. Valójában így mondanám – az egyszerűség kedvéért – politikai érdekeket leplez.

[01:17:50](#)

Ez az egyik része. Ezt mondom én kvázi gyakorló lelkészként. Ha a vallás felől közelítem meg, vallástörténet, egyháztörténet felől, akkor is illúziónak tartom. Mivel itt van ez a kisvárosi tétel, itt igaz, [...] dialektika, hogyha én a magam hitvallását, hogy tudniillik számomra az Eucharisztia kizárólag akkor érvényes, ha 2 szín alatt vehetem magamhoz az Úrvacsorát, kenyér és bor jegyeiben. Kvázi kontra római katolicizmus.

[01:18:40](#)

És ugyanakkor ragaszkodom ahhoz, hogy az van megírva, hogy „ez az én testem, és ez az én vérem”. Tehát nincs szó semmiféle emlékvacsoráról vagy uzsonnáról, vagy ehhez hasonlóról. Kontra institúció, Kálvin.

[01:18:59](#)

Ha nekem tehát ez a meggyőződése, akkor én ebből nem engedek. Nem, nem működik a dolog. Ha pedig engedek, ha nekem secko jedno, akkor, akkor, akkor nem ökumenéről van szó.

[01:19:19](#)

Bocsánat, bocsánat, a hölgyek fogják be a fülüket, nem hisz... nem is mondom el. Itt volt az édesapám 11 évvel ezelőtt és nagyon fegyelmezett ember volt, úgyhogy nekem is fegyelmezettnnek kell lenni.

[01:19:36](#)

Tehát nem a, ez, ez valóban a hitvallásosság. A konfesszionalizmus és az ökumené nem dialektikusan létezik, hanem sajátosan, vagy-vagy értelmében. Azért van egy harmadik dolog is, és éppen erre példa Iványi Gábor<sup>15</sup>, de akár Kis János<sup>16</sup> is.

---

<sup>15</sup> [https://hu.wikipedia.org/wiki/Iv%C3%A1nyi\\_G%C3%A1bor](https://hu.wikipedia.org/wiki/Iv%C3%A1nyi_G%C3%A1bor)

<sup>16</sup> [https://hu.wikipedia.org/wiki/Kis\\_J%C3%A1nos\\_\(lelk%C3%A9sz\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Kis_J%C3%A1nos_(lelk%C3%A9sz))

[01:19:57](#)

És még sokakat mondhatnék és ez sajátos ökumené, ahol a...

[01:20:08](#)

Láttam a plakáton, a Könczöl Csaba<sup>17</sup> is itt volt valamikor, nem tudom mikor.

[01:20:13](#)

Ebbe az ökumenébe a Könczöl Csaba is beletartozik, ahol a, az együtt gondolkodás, a szolidaritás, az a egymásért való felelősség játssza a főszerepet, ahol tanok vagy akár különböző résztevékenységekben való eltérések nem izgalmasak.

[01:20:42](#)

Csak az az izgalmas, hogy a másik éljen, hogy legyen.

[01:20:48](#)

Biztosítani a lehetőséget a létezéséhez. Ebben az értelemben nekem a legigazabb testvéri, lelkesi, baráti, emberi kapcsolatom Iványi Gáborral van. Nem csak azért, mert tőlem két kilométerre lakik és a [...] Békásmegyeren, hanem azért, mert így működünk.

[01:21:15](#)

És ezt az ökumenét nem tudja fölmutatni sem a Canterbury érsek, sem a Ratzinger<sup>18</sup> bíboros Rómában, amit mi ketten föl tudunk mutatni.

[01:21:26](#)

Tehát a gondom abban van, hogy megint be lett etetve egy csomó ember egy illúzióval, amelyből ebből nem lesz semmi.

[01:21:41](#)

Miközben az, amit meg lehetne csinálni, hogy emberek valóságosan találkozzanak egymással és egymásért felelősséget vállaljanak a különböző felekezetben élő, különböző helyeken élő, ezekre azért gondosan ügyelnek, hogy túlságosan aktívan ne történjék.

---

<sup>17</sup> [https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6ncz%C3%B6l\\_Csaba](https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6ncz%C3%B6l_Csaba)

<sup>18</sup> [https://hu.wikipedia.org/wiki/XVI.\\_Benedek\\_p%C3%A1pa](https://hu.wikipedia.org/wiki/XVI._Benedek_p%C3%A1pa)

[01:22:06](#)

Mert az valószínűleg valódi hatalmi érdekeket sértene, és ez így érvényes lehet kicsi, helyi gyülekezeti szinten éppúgy, mint országos szinten vagy egyetemes kereszténység szintjén.

[01:22:20](#)

Én nekem az a reménységem, hogy egyike, egyike lesz az utolsó idők jeleinek, ennek a khiliasztikus<sup>19</sup> periódus elközelítésének, amikor egyre több olyan ember lesz, nem papok meg teológusok – akiket Nietzschével együtt nagyon-nagyon kétes szemmel figyelek –, hanem becsületes emberek, akik valóban odafigyelnek a másokra.

[01:22:51](#)

Akkor komolyan latolgathatjuk, hogy jó lesz megpihenni.

[01:23:03](#)

**Beszélő 2:** Az Ön gondolkodásában, itt ezen az előadáson is kiderült, nagyon fontos szerepet játszik és nagyon nagy jelentősége van – számomra rendkívül szimpatikusan – a toleranciának. Én nagyon sokat hallgatom vagy hallgattam a Kossuth rádiót, amikor ilyen éjszakai beszélgetések alkalmával mindenféle...

[01:23:28](#)

**Donáth László:** Azok voltak.

[01:23:29](#)

**Beszélő 2:** Voltak, azért javítottam múlt időre.

[01:23:34](#)

Nyilatkozott meg a legkülönbözőbb társadalommal, politikával vagy kultúrával kapcsolatos kérdésekben.

[01:23:43](#)

Hát az érzékenysége a másság iránt. Most itt tenném föl azt a kérdést – igazán nincsen műveltségem ebben, de némi olvasottságom igen –, hogy a keresztény teológusok most Európában, Nyugat-Európában veszélyeztetve látják a kereszténység jövőjét. Az egyre másra szaporodó bázisközösségek, kisközösségek, szekták és nem tudom a terminológiákat pontosan

---

<sup>19</sup> <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-kereszttyen-bibliai-lexikon-C97B2/k-C9FFD/khiliazmus-CA0BC/>

alkalmazni, tehát ezekkel szemben most az Ön toleranciája és másság iránti és mindenféle szubkultúra iránti nyitottsággal, hogyan értékeli ezt?

[01:24:33](#)

**Donáth László:** Nagyon nehéz egyszerű választ adni, mert az ember sem egységes, nekem is van egy fejem meg van egy gyomrom. És a fejem máshogy működik, mint a gyomrom, de vannak olyan vallásos csoportok, amelyeket a megnézek, akkor hányingerem van. És, és hiába magyarázom magamnak, hogy de ezt neked el kell tűrni, meg ők is Isten teremtményei, nagyon nehéz.

[01:25:06](#)

És, és egy semmiféle extra devianciáról nincsen szó, meg bűnözésről csak esetleg olyan hangerőről, amit én nem tudok elviselni, vagy olyan primitív trükkökről, amelyeken már akkor átlátok, amikor a, elkezdik az egészet. És ez a fajta visszaélés az ember érzéki lényével, ez, ez számomra elfogadhatatlan. Tehát sokkal könnyebb íróasztal mellett toleránsnak lenni, mint egy, egy ilyen alkalmon.

[01:25:38](#)

És nehéz úgy is bizonyos csoportok esetében, amelyeknél nem pusztán egy sajátos, kis és relatíve zárt közösségi vallásos élmény kereséséről van szó, mert ezt tényleg az ember úgy fogja föl, hogy egyik elmegy bélyeget gyűjteni, a másik elmegy kis csirkét tenyészteni a harmadik vallásos.

[01:26:07](#)

De vannak olyan csoportok is, olyan, ahol ehhez ideológia kapcsolódik. És az már nem játék.

[01:26:19](#)

Tehát például nagyon izgalmas – ajánlom szintén figyelemükbe – egy fantasztikus nagy ember, bizonyos szempontból elődje volt a Kardos László, a nikosz(?) egykori vezetője.

[01:26:32](#)

Később szociológus, még később egyház szociológus, így is halt meg legalább 15 évvel ezelőtt. Nagyszerű ember volt, aki Bakonycsernyén írta meg a első, magyar, igazi vallásszociográfiát.

[01:26:48](#)

És én azt a könyvet elolvastván rájöttem arra, a nazarénusok, ami ugye, ha nem is az egyetlen, de egyike a, azon kevés felekezeteknek, amelyek Magyarországon léteznek igazából,

eredetükben is és tömegükben is. A nazarénusok senkire nem veszélyesek az ég egy világon, senkire, még a honvédségre sem, amióta megreformálta a főúr honvédséget.

[01:27:16](#)

De a helyzet az, hogy, hogy mégis vannak olyan, olyan csoportok, amelyekben van ideológia és ez hosszútávon azt jelenti, hogy nem egyszerűen vitahelyzet keletkezik. Ilyen is volt, körülbelül másfél évvel ezelőtt volt a televízióban egy ilyen, azt hiszem hőmérőnek hívták ezt a műsort, ahol Németh Géza volt meghívva, Iványi Gábor, a Németh Sándor, én meg még néhány ember, köztük egy csak buddhista meg krisnás.

[01:28:01](#)

És kialakult egy [...], egy párbaj, Németh Sándor és köztem, ahol a, az igazi tétje a beszélgetésnek talán ki sem derült.

[01:28:20](#)

Tudni illik, az arról szólt, hogy hogyan vélekedünk a judaizmusról, egyszerűbben szólva a zsidóságról.

[01:28:30](#)

Én szívesen diskutálok(?) bárkivel elvi, teológiai kérdésről, ameddig ez elvi, teológiai kérdés. Abban a pillanatban, ahol az elvi, teológiai kérdésből mindennap bevasalható, másikon számon kérhető, morális konzekvencia származik, ott már nem teológiai vitáról van szó.

[01:28:56](#)

Ez egy konkrét példa arra, hogy adott esetben muszáj a toleranciát félretenni, pontosabban meghatározni azt, hogy toleráns vagyok egy csoportnak a működését illetően, mint gyakorlat vagy magatartást, vagy programot illetően, de ha leül velem egy asztalhoz beszélgetni, abban a percben konkréttá téve a vita vagy beszélgetés tárgyát a legteljesebb mértékben intoleránssá válok.

[01:29:35](#)

Mert ezen múlik minden, mármint hogy a zsidóságról hogyan vélekedünk. Ő is tudja, én is tudom, Hitler is tudta.

[01:29:44](#)

A helyzet azonban egy kicsit más. Az új vallásos mozgalmakat általában tekintve. Azokra az áll, amit talán említettem, hogy egy ilyen furcsa, mindenből kiábrándult és nagyon fenyegetett összemberi létben – tehát mindegy, hogy hol élünk, Amerikában vagy Madagaszkáron,

Izraelben vagy Csehországban – mindenütt érzik az emberek a veszélyeztetettségüket, illetve az, hogy nem tudják a kiutat ebből a civilizációs kelepceből.

[01:30:26](#)

Itt a vallásos csoportok létrejöttét én egyszerűen úgy tekintem, mint pótlékot, ahol, ahol nem szabad beleszólni, hogy ki mit választ magának vigasztalásul vagy, vagy tájékozódásul.

[01:30:51](#)

A bázisközösség egy harmadik dolog és az egyetlen pozitív ebben a felsorolásban. Tehát nem új vallásos vagy neoprotestáns, nem egy általában vallásos csoport, hanem bázis. Az, az alatt tudniillik, én, én a klasszikus a első két évszázad kereszténységből ismert szociológiai képletet nevezem, tehát ezt nevezem bázisközösségnek, ahol az emberek ismerik egymást, ahol az ismerés nem áll meg az egymás mellett ülés szintjén, hanem sajátosan felelősséget vállalnak a másikért. Ahol egy, egy háló alakul ki, ahol a háló egyes személy között nincs minőségi különbség, tehát a bázison mindenki egyenlő.

[01:32:00](#)

Sőt, van egy ilyen elképzelésem. Én egyébként Csillaghegyen, ahol lelkész vagyok, ezt próbálom tanítani. Azért nem nagyon tudok róla mit beszélni, mert 1-2 év az nem elégséges idő, hogy... nem úgy van, hogy én megyek föl minden vasárnap a szószékre és mindig ott ülnek alattam a hívek és, és, hát, hanem a szószék nem az enyém.

[01:32:28](#)

A szószék a gyülekezeté, ahová nemcsak teológiát végzett, nemcsak evangélikus egyházhoz tartozó lelkészek mehetnek föl, hogy ennek a kicsiny közösségnek, amely mondjuk feleannyi, vagy körülbelül annyi, mint ahányan Önök most itt ülnek, beszéljen, hanem laikus is, tehát nem teológiai végzettségű, vagy nem olyan szinten teológiát végzett, vagy nem lelkésszé szentelt.

[01:33:01](#)

Mert hol van az megírva? Nagyon primitív mondat, de nem tudom ennél egyszerűen, hol van az megírva, hogy a Szentlélek az ordinációhoz van kötve vagy az evangélikus teológiai végzettséghez van kötve? Tehát a bázisközösség számomra azt a fajta a megélhető, átélhető testvériséget és szolidaritást jelenti, amelyet talán Jézus a tanítványi közösségében létre tudott hozni, vagy amelyet az első keresztény közösségek létre tudtak hozni.

[01:33:43](#)

Mondjad csak!

[01:33:44](#)

**Beszélő 3:** Nagyon személyes volt ez a dolog. A természetes...

[01:33:55](#)

Én provokálva jöttem magammal, hogy drasztikus is lehessen...(?)

[01:34:04](#)

Egy kérdés megfogalmazásával, de előtte mondok egy anekdotát, nem mondom meg a neveket.

[01:34:17](#)

Pár évvel ezelőtt alkalmam volt nagyon(?) befolyásos római teológus... Rómában, római katolikus teológusokat, hallatlan okos beszélgetés volt tényleg.

[01:34:36](#)

És ahogy előjött ez a dolog és akkor abba egy kis borozás és a többi.

[01:34:43](#)

És hát tényleg olyan, olyan mélyről fakadóan mondja az egyik [...]

[01:34:52](#)

De ennek végeredményben mindig csak az az értelme, hogy nekünk katolikusok engednünk kell a protestánsok javára, tehát, szóval...

[01:35:03](#)

Igazából én azt hiszem, hogy ez, ez [...] lejátszódik, valószínű a másik oldalon is egy kis bor után, szóval, szóval ez, ez, ez a hangoltságot akartam csak mondjuk, mondjuk ezzel a, ezzel a dologgal. Tehát, hogy itt valóban egy ilyen, egy ilyen rutinná válás egy ilyen túl lihegése és, és abszolút hideg institucionalizálódása zajlott le ennek a dolognak.

[01:35:34](#)

Ez a, és ugyanakkor megy egy ilyen szó, ugye? Szóval a legkülönbözőbb telepeken. Na, most tehát nem erről akartam, hanem a drasztikus [hang kimaradás]

[01:35:50](#)

Hogy lényegében, hogy lehet ezen a dilemmán, ami itt azért nagyon világosan kirajzolódik, hogy egyfelől, hogy egyezzünk ki akkor, egyfelől végeredményben az intézmény mondjuk a

Constantinusi kor óta, ugye, nagyon világos. Az intézmény az végeredményben csak [...], csak torzít, csak félrevisz, ugye?

[01:36:19](#)

Valamiképpen ennek ellenében van a dolog, és most jön a kérdés. Felvétel drasztikus része, végül is benne vagyok.

[01:36:36](#)

**Donáth László:** Akkor folytasd tovább.

[01:36:40](#)

**Beszélő 3:** Szóval azért nem folytatom, mert, mert, mert van jobb alkalom, amikor az a megoldás? Az az, hogy mondjuk végeredményben, ebben a dilemmában az a megoldás számodra, hogy mondjuk, hitelesíti ennek a dilemmának mindennapos problémává tétele [...]. Instrumentum ez számodra, mondjuk abban az értelemben, hogy, hogy lehetőségeket jelent emberekkel való találkozásra? Mondok egy, egy, egy pár feloldási lehetőséget, tévedés ne essék.

[01:37:16](#)

Szóval én lehet, hogy ez nagyon provokatív ahhoz, de annyi, annyira meg vagyok győződve arról, hogy megélt receptet a dologra, amelyet persze mindig újra átélés, hogy, hogy megengedted magadnak ezt a provokációt [...].

[01:37:32](#)

**Donáth László:** Dehogy, dehogy semmi provokáció. Egyébként minden igazán fontos dolog provokatívan hangzik. Tehát, ami engem érint, csak arról lehet beszélni.

[01:37:47](#)

Luther annak idején félelmetes durvasággal intézte el a, az ünnepnap megszentelését. Például, hogy mi az, hogy „szombat”, mi közöm nekem a szombathoz, az a zsidóké, slussz.

[01:38:02](#)

Szépen, a lényegét húzta ki az egésznek. Én arra most jöttem rá, menjenek el Jeruzsálembe vagy valahová Izraelbe. Mindenképpen ezt az élményt át kell élni. Beáll a Shabbat, attól fogva nincs semmi. És az ember tényleg úgy érzi, hogy, hogy megállt az idő és, és, és most el kell jönni a Messiásnak. Én egy egyetlen egy Shabbatot éltem át, [...] fantasztikus volt.

[01:38:34](#)

És Luther ezt az egészet kihúzta és beírta, „Szenteld meg az ünnepnapot!”. Már, hogy a vasárnapot, sajátos keresztény gyakorlat.

[01:38:48](#)

Pusztán azért, mert ami engem, ami énrám nem vonatkozik, azzal nem foglalkozom. Sok ilyen provokatív dolgot talált egyébként a teljes Szentírásban és saját maga is [...] úgy fogalmazott, ami hát, sokakat bőrig menően érintett, helyenként talán sértett is. Na, most visszatérve a kérdésedre.

[01:39:17](#)

Ez egy furcsa dolog. Nagyon hosszú időn keresztül úgy gondoltam, először is kisgyerekkori élményeim nincsenek az egyháztól. Itt van egy alapvető különbség kettőnk között. Tehát a tradíció jellege között. Én mondom, én csak tudom, mert elmondták nekem, hogy legelőször akkor vettem részt gyerekhittanon vagy bibliaórán, amikor az édesanyám Romániába deportálta, felolvasta és elmesélte a nagy gyerekeknek. Azt követően ő tanított minket otthon úgy, ahogy, ahogy tanított. Saját kútfőjére meg a Bibliára támaszkodva. Én magam nem konfirmáltam.

[01:40:08](#)

Itt van a kitűnő barátom, akit egész délután kutattam, kerestem, de ilyen az Isten, hogy ide küldi. Mi egy gyülekezetben voltunk nagyon sokáig. Innen ez a kicsit személyes hang. És normál evangélikus ember 12-14 éves kora között konfirmál.

[01:40:33](#)

Nekem, nekem azt mondtad édesem, akkor én nem konfirmálok, mert én nem, nem, nem akarok odamenni. Ez a bécsi kapu téri evangélikus templom, Budavárban, Pesten. De minden vasárnap elmentem vele istentiszteletre. Valami oknál fogva engem a vasárnapi prédikáció nagyon-nagyon régi gyerekkori [...] vonzó.

[01:41:01](#)

És aztán 16 éves koromban, amikor nem tudtak arra a kérdésemre választ adni – nemcsak a szüleim, hanem a környezetükben lévő sok-sok embertől függően, a Kardos László, akit emlegettem –, hogy „miért mondják azt, hogy Jézus Isten?”. Miközben számomra Isten léte soha nem volt kérdéses, abszolút értelemben nem, tehát úgy ahogy tudom, hogy vörös a hajam, akkor is, ha nem nézek tükörbe.

#### [01:41:32](#)

De úgy ez a kérdés 13 éves koromtól fogva izgatott, de úgy 16 éves koromra tetőzött. Olyan mértékig már akkor már csak az érdekelt. Azért olvastam el a *Bűn és bűnhődés* meg a *Varázshegy* meg mindenfélét, hogy hátha ott válaszolnak arra, hogy Jézus miért Isten.

#### [01:41:48](#)

És csak azt mondta édesanyám, hogy hogy itt van 2 lelkész, akit ő ismer az egyik deák énekeket(?) Andrásnak hívták, de nyilván tudod, hogy ki volt ő. A másik budavári lelkész, aki korábban Szegeden volt még a háborúk után, háború elől lelkész a [...] miatt.

#### [01:42:09](#)

És hát elmentem hozzájuk, elkezdetünk beszélgetni. Gyakorlatilag tehát kamasz koromban kezdődött a közös krisztológiai beszélgetés, amit azóta is a legfontosabbnak tartok ember és ember közötti dialógusban.

#### [01:42:24](#)

És amikor azt mondták, hogy a teológiára való jelentkezéshez konfirmálni kell, akkor 18 évesen a vének előtt, a presbitérium előtt(?) konfirmáltam egyszem magammal, hogy legyen papírom. Ezzel együtt a programra való jelentkezésemre beírtam, hogy én azért jelentkeztem evangélikus teológiára, mert még mindig nem vagyok meggyőzve arról, hogy Jézus Isten. És hát hiheted, hogy Dávid Ferencné [...].

#### [01:42:52](#)

Na, most a helyzet úgy áll, hogy, hogy attól, de attól fogva is, de ebben a miliőben élve én úgy gondoltam, hogy az egyház nem csak elvont, nemcsak titokként, nem csak dogmatikai kijelentés értelmében szentség, hanem minden részében. Nem tudják elképzelni ezt, ez nem naivitás, ez egy olyan fajta adoráció, ami, ami, ami teljesen elképzelhetetlen ma már.

#### [01:43:25](#)

Én egy nagyon furcsa világból származom, ahol ennek semmiféle tradíciója nem volt. Úgy is mondhatom, hogy, hogy éppen ellenkezőleg, bár ez sem igaz.

#### [01:43:37](#)

És szépen módszeresen jöttem rá arra, hogy nem az, hogy én valakit imádok, kérem, mint egy szerelemben. És, és semmi, nincs tárgya a szerelmemnek.

[01:43:56](#)

És ez nem egyszerűen önhülyítés, mert az egy valóságos dolog, ami, ami, amit én imádok, de nem az, amit én imádok. Kicsit talán kusza.

[01:44:09](#)

De ez, ez mind csak legfeljebb ahhoz lett volna elegendő, az ember szellemileg másképp kezdjen gondolkodni, vagy leszokjon egy csomó mindenről.

[01:44:19](#)

Csak megint csak családtörténeti okokból nem szoktam feladni, és akkor engem nyolcvanegyben áthelyeztek Budapestről Borsod megyébe, ahol négy évet töltöttem és évente helyeztek hol ide hol oda, és ezt a, ez az időszak nyolcvanegy és nyolcvanöt között zajlott.

[01:44:42](#)

És ennek a területnek és ennek az időszaknak politikatörténeti nevezetessége, most csak a név értelmi nevezetessége(?) a Grósz Károly<sup>20</sup> volt.

[01:44:55](#)

Akkor talán minden érthető, hogy én elmentem [...] meg Sátoraljaújhelyre meg, meg Kazincbarcikára, meg Miskolcon különféle helyekre.

[01:45:05](#)

És egyszer csak rájöttem arra, hogy, hogy nem, a valóság az tényleg van, hogy Jézus tényleg Isten fia, ha nem is úgy, ahogy nekem tanították, meg ahogy engem meg akartak győzni. De egy püspök ne kerüljön a szemem elé, mert hasbarúgom. (!?!?) Már bocsánat.

[01:45:29](#)

És itt nem bizonyos konkrét emberekről van szó, hanem egy olyan hivatali fölépítésről, egy olyan hierarchiáról, egy olyan rendről, amely a szegény ember nyomorúságából, alázatából, gyülekezeti vagy egyházhűségéből, tradíciójából, mindabból, amiből egy ember összeáll, csak annyit hajlandó komolyan venni, hogy ez az ő létét intézményein keresztül biztosítja, vagy nem biztosítja.

[01:46:09](#)

És itt nincs tovább közös út. Én, én, nekem nem az a bajom, hogy nem én vagyok a püspök. Nekem az a bajom, hogy püspök van, hogy ez létezik. Nekem az a bajom, hogy ha szükség van

---

<sup>20</sup> [https://hu.wikipedia.org/wiki/Gr%C3%B3sz\\_K%C3%A1roly](https://hu.wikipedia.org/wiki/Gr%C3%B3sz_K%C3%A1roly)

az egyház tevékenységére, öregek mellett, gyerekek mellett, sokfajta helyen, ám legyen, de miért nem szakember csinálja?

[01:46:37](#)

Miért kontraszelektált az intézmény? Vagy tökéletesen alkalmatlan embereket odaküldve vagy olyanokat, akik ösztönösen vagy egyéb okokból el kell őket rakni, mert hát mi nem bánunk senkivel rosszul.

[01:46:51](#)

Aki egyszer magára húzta a Luther kabátot, neked mondjam? Hát, ismered. És erre én azt mondom, hogy nem. Én ezekbe a menetekbe nem megyek bele.

[01:47:07](#)

És nem azért nem megyek bele, mert, mert én valami szent vagyok, aki soha semmi bűnt nem követett el, vagy nem követhetném el azokat a bűnöket, amelyeket én megtapasztaltam abban a pozícióban lennék, amikben ők vannak, hanem *de iure humano*, lutheri szakkifejezéssel, mint ember nem tudok ezekre a dolgokra igent mondani, mindentől függetlenül.

[01:47:32](#)

Azon kiindulásból, hogyha engemet is, engem is, mint őt is, Isten a maga képére és hasonlatosságára formálta, akkor közöttünk nem ez a rend.

[01:47:48](#)

Még csak egy befejező gondolat ehhez. Tábori lelkestség. Szeged szülöttével Raffay, hogy hívják Raffay Ernő. [...] Volt egy, egy közös alkalmunk és, és akkor én még nem tudtam, hogy a tábori lelkességet komolyan be akarják vezetni.

[01:48:19](#)

Csak érdekelt a dolog, már nem is tudták, Iványi Gábor mondta, hogy, hogy van ilyesmi, mondtam, ez egy nagy marhaság, hát ilyet nem fognak csinálni.

[01:48:27](#)

Hát éppen arról kellene inkább energiát fordítani, hogy hogyan lehet ezt az egészet úgy átalakítani, hogy, hogy minden kényszer[...] szűnjék meg. Hasonló módon, mint egy Németországban vagy Amerikában vagy máshol(?).

[01:48:44](#)

És egyik(?) alkalommal együtt voltunk és akkor megkérdeztem ezt a derék, és nem egyszülöttjét Szegednek, hogy a, hogy „igaz-e a dolog?”. Mire nagy lelkesen közölte, hogy elküldi a, az előterjesztést, és nagyon derekasan, korrekt módon egy ilyen dossziét kaptam, előkészítő anyagot a tábori lelkészség ügyéhez. Ez kilencvenegy körül lehetett.

[01:49:10](#)

Nekiálltam, áttanulmányoztam és kétségbeestem, mert a HM, azért nem evangélikus egyház. Ha ők ilyen szépen kidolgozták, elkészítették, akkor azt meg is fogják csinálni és meg is csinálták.

[01:49:31](#)

Azonban, és itt most kihúzom magamat, mint ágostai hitvallású magyarországi evangélikus. A legutóbbi zsinaton még mielőtt aláírták volna a különböző, pontosabban a négy, úgynevezett történeti felekezet képviselői ezt a megállapodást a [...] minisztériummal, egy hihetetlenül tisztességes, becsületes, sokat szenvedett, és mégis alapvetően mindenben ártatlannak megmaradt lelkész kolléga, egy ártéri lelkész, [...] Péternek hívják – az ő neve is ismerős a számokra –, fölállt és másfél oldalon, zsinati napirend előtti felszólalásként elmondta, hogy miért képtelenség az [...] egyház aláírja ezt a tervezetet. Amelyek közül én nem tudtam, én írtam a beszélőben, meg írtam ide meg írtam oda cikkeket arról, hogy az micsoda és az örültség, de igazából én sem vettem komolyan vagy, vagy nem...

[01:50:40](#)

Azt hittem, hogy ebből tíz év múlva esetleg valami lehet, de hogy ilyen gyorsan és így ez, ez meghalad minden képzeletet. Ez a kolléga, aki teljesen apolitikus, semmi, a világon kívül más, meg a lelkeken kívül nem izgatja.

[01:50:53](#)

És ebből a másfél oldalas papírból derült ki az, hogy például az evangélikus tábori püspököt ellentétben a normál világi püspökkel nem választják, még csak nem is a püspökök közül jelölik ki, vagy nem, végső nem az ordinálja, hanem a honvédelmi miniszter. És erre az én ártatlan, tisztele[...] kollégám azt mondta, hogy ez sátáni, ilyen nincs.

[01:51:33](#)

És hát a helyzet, a helyzet így áll furcsamód össze, hogy az ember látja azt, hogy mi van és mégsem hajlandó arra – legalábbis én nem vagyok hajlandó arra, hogy azért, mert immáron számomra ez a ruha szükössé lett, el is kopott, és talán sohasem rám szabták igazából –, azért most eldobja.

[01:52:07](#)

A hasonlat nem jó, mert talán ha pusztán materiáról lenne szó, vigye az ördög, az mindig veszt, hol ilyen tárgyakat, hol olyan tárgyakat. De vannak emberek, érted, én is most lejöttem Szegedre, mert meghívtatok, nagyon örülök. Lejöttem és nyomban elő kellett vennem a telefonkönyvemet, hogy hívjam az embereimet. Az egyiknél keresztelni kell, a másikkal nem tudom, mi van, a harmadiknál és a többi. Nekem emberekhez van közöm. Attól, hogy ilyen ez a cég.

[01:52:45](#)

Még van ennek egy, egy érdekessége talán. Nagyon-nagyon nehéz dolog... Különösen, az előző gondolatot... talán kicsit nehéz volt. Tehát, amit, amit így fogalmaztam meg, hogy nagyon erős a kísértése a magyar kereszténységnek arra, hogy anélkül, hogy tudná és akarná valójában a teológiai, hitbeli, sajátos genomi(?) feladatát föladvá politikai tényezővé silányítsa önmagát a magyar közéletben, ez volt a tételem.

[01:53:32](#)

Ha most ezt és az előzőt összekapcsolod, akkor én azt is mondhatom, hogy, hogy én nagyon sokat tanultam, nagyon sok embertől. Nagyon sokat tanultam ebben a struktúrában és intézményben.

[01:53:50](#)

Tartozom annyival nekik, hogy egy ilyen veszélyhelyzetben, olyanok, amiket én tudok, mert máshol, másképp megtanultam, az a, akkor azzal már ne csak magamnak, hanem ha lehet, akkor nekik is valamit használhasson.

[01:54:27](#)

Ennyire gyötrelmes volt?

[01:54:59](#)

**Beszélő 4:** Elő szokott fordulni, bezárjuk, és utána körül vesszük az előadót, személyenként.

[01:55:05](#)

**Donáth László:** Önként!

[01:55:10](#)

Nagyon sok szeretettel megköszönöm Donáth Lászlónak az előadását. Nem is jó szó az előadás, de jobbat nem tudok kitalálni. Hadd emlékezzek most itt ebben a teremben arra a 11 évvel ezelőtti előadásra, amit megemlített. Ő Donáth Ferenc<sup>21</sup>, Donáth László édesapja.

[01:55:35](#)

Ő volt akkor a kollégiumban '83-ban. Engedjétek meg, hogy 1-2 szóval mondjam, hogy Donáth Ferenc, aki esetleg nem ismeri.

[01:55:54](#)

Donáth Ferenc történész, politikus a Nagy Imre körhöz, legfelsőbb köréhez tartozott, és a Nagy Imre-per vádlottja volt. Együtt vett részt a romániai deportáláson, együtt(?) vettek részt, és a nyolcvanas években pedig a magyarországi ellenzék – kimondva, ki nem mondva – első számú vezetője volt, aki képes volt arra, hogy egyensúlyt teremtsen a különböző politikai áramlatok között.

[01:56:40](#)

'83-ban ő tartott itt előadást és azt hiszem, a mi szemléletünkre nagyon nagy hatással volt és nagyon sokan akkor alapvetően fontosnak tartottuk, hogy hallgattuk, és szeretettel emlékezünk rá. Többen vagyunk, akik, néhányan vagyunk a teremben, akik itt voltunk öt(?), 11 évvel ezelőtt. Ezért is örülök, hogy a fia is itt volt.

[01:57:09](#)

**Donáth László:** Ugyanez a terem, ugyanezek a neonok?!

[01:57:22](#)

**Beszélő 4:** És...

[01:57:24](#)

**Donáth László:** És semmi nem változott. Függönyök, székek...

[01:57:32](#)

**Beszélő 4:** Nem szeretném így kategorikusan bezárni ezt az estét, maradjon nyitva a beszélgetés, hogyha akarják [...], köszönjük szépen.

---

<sup>21</sup> [https://hu.wikipedia.org/wiki/Don%C3%A1th\\_Ferenc\\_\(politikus\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Don%C3%A1th_Ferenc_(politikus))

[01:57:43](#)

**Donáth László:** Én köszönöm még egyszer a meghívást. Nem tudom, hogy itt ebben a helyiségben lehet, vagy szoktak dohányozni, vagy igen, mert akkor én, én rágyújtanék, ha nincs ellene kifogásuk és tényleg bármilyen formációban, én lejöttem Szegedre, holnap este 9 óráig...